

ВИКЛАДАННЯ ДИЗАЙНУ В ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті автором проаналізовано різні точки зору на сутність дизайну, здійснено спробу визначити основні його функції, розглянуто питання сучасного стану дизайн-освіти в Україні, проблеми, перспективи та деякі напрями введення до системи освіти нової технології розвиваючого навчання – дизайн-освіти – від початкових класів до вищих навчальних закладів

Однією з визначальних граней обличчя держави є її матеріальна культура та мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво та дизайн формують у людей відчуття краси оточуючого довкілля і, в першу чергу, краси предметного світу.

Протягом багатьох століть предметно-пластичне середовище людини було рукотворним, всі предмети, що оточували її були результатом творчої праці майстрів-ремісників. Промисловий переворот XIX ст., що сприяв появі предметів масового споживання, виготовлених промисловим способом, спричинив порушення багатовікового ритму в розвитку предметно-просторового оточення людини. Промислове машинне виробництво виготовляло нові предмети, які не зайняли достойного місця в матеріальній культурі, і це породжувало проблему їх адаптації до смаків споживача. Виникла зацікавленість до психології покупця, а швидка зміна предметно-просторового довкілля привела до того, що з'явилася необхідність не тільки в адаптації до споживчих смаків, а й у прогнозуванні цих смаків та органічному поєднанні у предметах, які виготовляються, краси та функціональності. Все це зумовило появу дизайну, як нової універсальної творчої професії. Хоча про дизайн, як явище культури XX століття, сказано й написано вже досить багато, однак єдиного погляду на суть дизайну у сфері освіти все ще не вироблено. Справа в тому, що досить часто "дизайн" означає діяльність художників в промисловості, ще частіше – продукт цієї діяльності (річ чи систему речей), а іноді – галузь взяту як єдине ціле. У деяких випадках "дизайн" трактується дуже широко й далеко виходить за рамки визначення діяльності художника з вирішення завдань промислового виробництва [1].

Перші кроки в розвитку теорії й практики дизайну були зроблені видатними діячами мистецтв: філософом, теоретиком мистецтва Джоном Рьоскіном, архітектором Готфрідом Земпером, художником Конрадом Фіндредом, інженером і теретиком машинобудування Францом Рело, художником, письменником Уільямом Моррісом, художниками, архітекторами Анрі Ван де Вальде, Петером Беренсом та ін. Мистецтвознавець Герберт Рід, автор виданої в 1934 році першої фундаментальної праці про дизайн, яка називалася "Мистецтво і промисловість", розглядав дизайн як вищу форму мистецтва. Звичайну технічну операцію рівнозначну будь-якій іншій інженерній операції в процесі виробництва вбачав у дизайні Джон Глоаг. Протилежних думок дотримувались дизайнери Джіо Понті і Томас Мальдонадо. Д. Понті розглядав дизайн з точки зору професійних художніх можливостей, визначаючи його завданнями створення нових, прекрасних форм, речей, які розкривали б істинний характер нашої цивілізації. Т. Мальдонадо розглядав дизайн як творчу діяльність, метою якої є визначення формальних якостей промислових виробів, але головним чином ті структурні і функціональні взаємозв'язки, які перетворюють виріб в єдине ціле, як з точки зору споживача, так і з точки зору виробника. Дизайн, на його думку, охоплює всі аспекти оточуючого людину середовища, яка обумовлена промисловим виробництвом.

У сучасному світі, коли промисловий техносвіт проникає в побут і в інші сфери людської діяльності, перебудовує їх відповідно до властивих форм буття, роль дизайну настільки зросла, що деякі теоретики розглядають його, як нову форму вияву мистецтва в сучасних умовах. Сучасні теоретики в галузі дизайну, як Р. Б'юканан, М. Вітта, В. Марголін, Г. Саймон, Б. Фуллер, В.Л. Глазичев, відстоюють думку про необхідність формування нового визначення сутності поняття "дизайн", яке повинне відповідати сучасним вимогам культури, мистецтва, виробництва. Так Річард Б'юканан, подібно до Герберта Ріда, розглядає дизайн як архітектонічне мистецтво, здатне об'єднати всі інші види мистецтв і ремесел.

Визначення, яке ширше охоплює практику дизайну й дозволяє виділити його особливості в переліку інших видів художньої діяльності, дав В.Л. Глазичев: "Дизайн – форма організованості (служба) художньо-проектної діяльності, що продукує споживчу цінність продуктів матеріального і духовного масового споживання" [2].

Цікаві погляди на дизайн фахівця в галузі інформатики, організації управління штучного інтелекту Герберта Саймона, який вважає, що дизайн – це діяльність кожного, хто розробляє спосіб дій, спрямованих на видозміну наявної ситуації в бажану.

В узагальненому вигляді визначення дизайну може бути сформульоване наступним чином. Дизайн (англ. design – задумувати, складати план, проектувати, малювати, конструювати) – різні види проектної художньо-технічної діяльності, мета якої розробка промислових виробів (матеріальних об'єктів) з високими споживчими властивостями й естетичними якостями та формування гармонійного предметного середовища, виробничої й соціально-культурної сфери. Але зауважимо, що зазначене формування не достатньо відображає сутність дизайну у сфері педагогіки. З метою розвитку та вдосконалення дизайн-освіти необхідно здійснювати пошук у різних напрямках: науково обґрунтувати перспективи розвитку дизайну в українській етнокulturі, з'ясувати прогресивні тенденції професійного європейського дизайну з його різновидами модернізму, створити педагогічні умови для саморозвитку української дизайн-освіти.

У процесі створення нової, цілісної системи дизайн - освіти необхідно вдосконалювати зміст навчання в професійних та педагогічних навчальних закладах. Зокрема, важливою є розробка оновлених навчальних планів і програм у відповідності до нових суспільних функцій дизайну.

Розглядаючи функції дизайну, що в цілому являють собою єдину систему і відповідають творчій діяльності, можна сказати, що вони несуть у собі різні функції: конструктивні, гносеологічні, виховні, евристичні, комунікативні, гедоністичні та ін. Зазначені функції є значущими для педагогіки. Головними проблемами, які сьогодні досліджуються, є історія розвитку дизайну як особливого виду мистецтва та культурно-естетичного феномена, його взаємодія та вплив на інші види мистецтва; розгляд дизайну, як формоутворюючого чинника, та його роль у формуванні естетичних поглядів людини; функції дизайну, в яких проявляється його соціально-культурна, споживацько-функціональна та комунікативно-естетична цінність; особливості структури дизайну та його фундаментальні принципи [3].

Дизайн, як засіб естетичного перетворення дійсності, що охоплює практично всі сфери людської діяльності, сьогодні може стати інтегративно-комунікативним компонентом усієї системи художньо-промислової освіти України.

Україна – держава з великими мистецькими традиціями, могутнім творчим потенціалом народу, який потрібно підтримувати та передавати наступним поколінням. Тільки висококваліфікований фахівець декоративно-прикладного мистецтва, дизайну здатний творчо підійти до використання мистецьких традицій, підняти їх на новий щабель. Тому включення дизайну до системи художньо-промислової освіти на різних її рівнях сприятиме узгодженню навчання, виховання з системою ціннісних орієнтацій та соціальних нормативів, формуванню системи підготовки фахівців у цій галузі. Багато науковців вказують на відсутність розуміння ролі цього виду діяльності в масовій свідомості та ігнорування дизайну, як ланки культурно-освітньої системи суспільства. Вирішення цієї проблеми вимагає розробки ефективної моделі художньо-проектної культури та прив'язаності дизайнерської освіти до практики, різних її напрямів та освітніх ланок. У цьому зв'язку виникає потреба у формулюванні сутності освітнього дизайну.

Дизайн-освіта – це проектування навчально-виховного процесу на основі взаємодоповнюваності наукового й художнього пізнання способом моделювання вербальної та сенсорної інформації у вигляді образів – понять [4]. Зазначене формулювання відображає специфіку початкової дизайн освіти.

Голова Національної асоціації дизайн-освіти Англії вважає: "...розвиток освіти, особливо дизайну, є соціальною необхідністю, а не тимчасовою модою, а його завдання готувати учнів до зміни, а не забезпечувати їх засобами пристосування до суспільства, відомого нам сьогодні" [5]. Але формулювання сутності професійно-педагогічної дизайн-освіти автор не дає.

У загальноосвітній школі, в процесі навчання учнів, повинен ставитися наголос на основне концептуальне положення дизайн-освіти – це реалізація програми "людина – проектування – середовище". Ця програма має охоплювати три основні сфери діяльності: формування свідомості; розвиток практичних навичок; ознайомлення з теорією дизайну і його сучасним станом. Відповідно до концепції державного стандарту загальної середньої освіти України освітня галузь "Технології" покликана забезпечити вивчення учнями елементів технічного креслення й художнього конструювання, тому викладання "Основ дизайну" в сучасній загальноосвітній школі в основному покладається на вчителя трудового навчання (художньої праці), а сам предмет "Трудове навчання" отримує новий зміст – поєднання художнього виховання з технічною естетикою та дизайном.

У початковій школі України з цього навчального року введено програму "Трудове навчання: технологія і художня праця", в основній школі проходить експериментальну апробацію курс "Трудове навчання: технологія і дизайн", вийшов у світ інформаційно-педагогічний бюлетень "Дизайн-освіта: профільне навчання старшокласників: програми, календарні плани і не тільки...". У вищих педагогічних навчальних закладах для підготовки магістрів вводяться нові навчальні курси: "Початкова дизайн-освіта", "Основи архітектонічної творчості".

Уведення в навчальні програми дизайну дозволить уникнути паралельності в існуванні й розвитку навчальних циклів гуманітарного й природничо-математичного напрямів. Саме це є основою створення міжпредметних або інтегрованих проектів, а організація взаємодії учнів і вчителя (студента-викладача) в "школі професій" стане прототипом створення "художніх проектів" у сучасному навчально-виховному процесі. Наприклад, питанням впровадження цього методу в практику українських шкіл займається В.П. Тименко, який називає художню працю якісно новим видом проектної діяльності, у якій поєднуються елементи технічної та художньої творчості, елементи трудового навчання та образотворчого мистецтва [6].

У художньому проектуванні вчений передбачає три взаємопов'язані структурні складові:

- формування творчого задуму в художній формі (мовленнєво-творчі дії: твори мініатюри, вірші, фрагменти казок та інсценізації тощо);
- графічне зображення проектного зразка (використання графічних і художніх засобів художньої виразності, для розробки проектних макетів, моделей, композицій, які б ілюстрували словесно-сформульовані творчі задуми);
- виготовлення пошукового макета з різних матеріалів (художньо-трудова дія: художнє конструювання з різних пластичних матеріалів, з метою предметного втілення графічних зображень у пошукових макетах моделях, композиціях).

Проектну культуру необхідно впроваджувати у всі сфери освіти, оскільки це поняття охоплює взаємозв'язок усіх аспектів діяльності зі створення нового виробу – технічного, економічного, естетичного, ергономічного, екологічного, художнього тощо. При цьому великого значення набуває якість підготовки фахівців (вчителів,

викладачів), які займаються проблемами проектування й виготовлення виробів різноманітного призначення, впровадженням проектної діяльності, нової технології розвивального навчання – дизайн-освіти в систему освіти від початкової ланки до вузів. Саме формування "проектної культури" забезпечить якість підготовки педагогічних кадрів у галузі дизайн-освіти, сформує їх як "носіїв проектної культури".

Разом з цим, якщо в початкових класах учні займаються дизайном майже на "підсвідомому" рівні, то пізніше вони виконують завдання, творчі проекти з метою отримання певного результату, а в окремих учнів поступово розвиваються професійні навички майбутнього дизайнера. Тому в старших класах, професійно-технічних училищах, вузах дизайн потрібно вивчати за інтересом, а не з обов'язку. На уроках, заняттях, лекціях повинні актуалізуватися не тільки логічне мислення, але й образне, яке невіддільне від загальної інформаційної культури особистості. Так через освітню сферу можна відшукати дизайнерів із природними здібностями до художньо-технічного мислення, з однаково добре розвиненим художньо-образним і логічно-понятійним сприйманням і відтворенням довілля.

Необхідна подальша розробка змісту українського дизайну, організаційних форм його реалізації. Важливо продумати й експериментально апробувати методично-процесуальне забезпечення дизайн-освітнього процесу, а також сприятливе предметно-розвивальне середовище у професійних закладах дизайн-освіти. Все це ефективні педагогічні умови, які є необхідними й достатніми для формування сучасних українських дизайнерів в освітній сфері.

Значний вплив на дизайн-освіту України можуть забезпечити найвідоміші дизайнерські школи: німецький Баухауз і російський ВХУТЕМАС, аналіз яких укаже на перспективність поєднання ремісничої та промислової систем навчання та трансформацію їх у мистецтво українського національного дизайну.

У сучасних умовах українську дизайн-освіту, як нову модель дизайнерської підготовки, потрібно будувати на засадах інтеграції декоративно-ужиткового мистецтва та професійного дизайну, користуючись при цьому національними духовними традиціями, зокрема, трудовими, надаючи більш широкого розвитку поняттю "етнодизайн", який є невичерпним джерелом для розвитку предметного середовища. Використання традицій етнічного дизайну в середовищі візуальної знакової інформації сприятиме подальшому розвитку українського графічного дизайну.

Система не повинна складатися з набору відділених один від одного навчальних дисциплін, а повинна вирішувати навчальні завдання інтегрованого характеру, які спрямовані на об'єднання різних аспектів дизайн-освіти в Україні, і підтримувати ідею цілісного формоутворення середовища. При цьому увага повинна приділятися вивченню й аналізу форм суспільної поведінки людей, типу мислення й діяльності епохи, що приведе до гармонії в духовному й предметному світі.

Навчання та вирішення актуальних завдань дизайн-освіти повинно здійснюватися під керівництвом досвідчених викладачів, яких у педагогічних навчальних закладах надзвичайно мало.

Недоліками дизайн-освіти в Україні є:

- вивчення промислового дизайну, графіки, проектування інтер'єрів, ознайомлення з ремеслами, моделювання одягу та ін. здійснюється переважно в художніх школах або на університетських факультетах мистецтв. Відсутня поки що цілісна система української дизайн-освіти, а розвиток проектної культури – це завдання всієї освіти, а не тільки спеціальних вузів, які готують дизайнерів;
- дизайн є галуззю суспільної діяльності, а важливість його вивчення значною, оскільки наукові дослідження сприятимуть переосмисленню сучасних проблем дизайн-освіти і дозволить сформувати його нові теоретичні моделі, удосконалити практику;
- професійні дизайнери не залучають до своєї діяльності спеціалістів з галузі теоретичних наук;
- групи дизайнерів різного профілю мають деформовані уявлення про діяльність один одного.

Висновок. Дизайн залишається технократичним за своєю суттю, але повинен мати статус культуротворчого мистецтва, проникати у всі сфери життя й діяльності людей. Кожна людина пов'язана з культурним побутом, який є витвором дизайну і на якому лежить відбиток певного стилю, вплив якого на свідомість людини особливо глибокий і безпосередній. Тому дизайн-освіта повинна зайняти достойне місце в педагогічних навчальних закладах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ковешникова Н.А. Дизайн: история и теория: учебное пособие для студентов архитектур. и дизайн. специальностей. – М.: изд-во Омега-Л, 2006 – 224 с.
2. Глазичев В.Л. О дизайне. Очерки по теории и практике дизайна на Западе. – М.: Искусство, 1970. – 191 с.
3. Радченко К.В. Дизайн: історія і сучасність // Шкільна бібліотека. З досвіду роботи бібліотекаря. – 2002. – С. 171-175.
4. Тименко В.П. Дизайн-освіта в дитячому садку і початковій школі // Палітра педагога. – 1999. – № 1. – С. 14-17.
5. Чигарьков В.М. Из опыта образования в Великобритании. – М.: Техническая эстетика. – 1990. – №1. – С. 40.
6. Тименко В.П. Безперервна система загальної дизайн-освіти: стан і перспективи розвитку // Зб. наук. праць. – К.: Науковий світ, 2002. – С. 108-110.

Матеріал надійшов до редакції 26.01. 2007 р.

Тягур В.М. Преподавание дизайна в педагогических учебных заведениях.

В статье проанализированы разные точки зрения на сущность дизайна, сделана попытка определить основные его функции, рассмотрен вопрос о современном состоянии дизайн-образования на Украине,

проблемы, перспективы и некоторые направления введения в систему образования новой технологии развивающего обучения – дизайн-образования от начальных классов до вузов.

Tyagur V.M. Design Teaching at Pedagogical Educational Establishments.

The article deals with different points of view on the design essence. The attempt to define its basic functions is made, the question of modern condition of design-education in Ukraine is considered. Problems, prospects and some directions of new technology developing training – design-education introduction in an education system from an elementary school to the higher school are examined.